

Johann Daniel Overbeck

**Grammaticam Novi Federis Interpretem Ab Iis Qvae Orationis Particvlae Vocantvr
Svmto Specimine Sistit Et Ad Orationem Publicam Benevole Avdiendam
Qvotqvot Apvd Nos Vivvnt Rei Literariae Favtores Officiose Et Hvmaniter Invitat**

Lvbecae: Typis Georgii Christiani Greenii, [1771?]

<http://purl.uni-rostock.de/rosdok/ppn862445590>

Druck Freier Zugang

39.

Fa-1092 (39.)

21.22.

2.

35

34

37

39

7.

8.

9.

28.

29.

2

24.

16

1

8.2

7.

Rom. II, 1. et 1 Cor. XV, 29.

GRAMMATICAM
NOVI FEDERIS INTERPRETEM
AB IIS QVAE
ORATIONIS PARTICVLAE VOCANTVR
SVMTO SPECIMINE
SISTIT

ET AD

ORATIONEM PVBLICAM

BENEVOLE AVDIENDAM

QVOTQVOT APVD NOS VIVVNT

REI LITERARIAE FAVTORES

OFFICIOSE ET HVMANITER

INVITAT

IOHANNES DANIEL OVERBECK

GYMNASII LVBESENS. RECTOR

SOCIETATT. TEVTONICARVM GÖTTINGENS. IENENS. ET ALTDORF.

LATINAE MARCHICOBADENSIS

COLLEGA HONORARIVS.

LVBECAE

TYPIS GEORGII CHRISTIANI GREENII

MAGNIF. SENATVS TYPOGRAPH.

Si qui sunt forte apud nos, qui quemlibet iuventutis in schola magistrum existiment omne debere tempus atque omnem aetatem suam consumere in iis artibus, quae repertae sunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingerentur, ii quid iudicauerint de genere scripturae, quo adhuc aliquoties per occasionem usus sum, nescio. Equidem ut quotannis immo saepius adolescentum, qui disciplinam percipiunt nostram, aliqui e scholastico hoc quasi curriculo statim escendunt ad altius aliquod spatium aut theologiae doctrinae, aut iurium atque medicarum, aut cuiuscunque tandem ex earum numero, quae superiores hodie nominantur, ita nobis quoque, quibus illi eo usque ducibus vtuntur, non modo licere arbitror, sed etiam necesse esse, ut exspatiemur interdum in eas quoque regiones, quae mox ab iis sunt, qui nos audiunt, peragrandae; quo felicius iidem ipsi viam illam posthac ingredi queant, quam a nobis antea viderint quasi periclitandi causa interdum esse tentatam. Eamque ob causam caeteris muneribus multis aliquanto grauius esse ac magis arduum mihi semper hoc visum est magistrorum in schola aliqua nobiliori munus; utpote quod ab his, qui suscipiunt, non vnius modo artis scientiam probabilem, sed multarum requirit, earumque non leuium modo atque puerilium, sed grauium quoque et quae virum postulant.

Sed tamen si qui sunt forte, aut fuerunt, quibus id ita vel iudicari a me, vel teneri, displicuerit, hos ego mihi nunc saltem magis propitios fore spero, quando pauca de re ad Grammaticam pertinente disciplinam disputabo eaque tam tenui, ut apud latinos ne nomen quidem prius acceperit, quam eorum lingua atque doctrina haud parum amisisset suae pristinae dignitatis.

Nam quae nunc Grammaticis dicuntur *Orationis Particulae*, nunquam eas apud CICERONEM et aequales ⁽¹⁾ inuenias aut ita, aut similiter esse, aut alio modo nominatas; siue penitus illi omiserint curam diligentiorum harum rerum minutissimarum, siue scholis reliquerint et literaturae puerili. Primus auctorum, quorum exstant monumenta, nomen illud huic generi GELLIVS ⁽²⁾ imposuit. CICERO autem quas particulas dicebat orationis ⁽³⁾, incisa intelligebat atque membra, quae κόμματα et κῶλα sunt Graecis. Immo genus hoc verborum, cui nomen illud idem paullo recentior aetas latinae linguae indidit, vniuersum ille prodidit nunquam. Partium eius atque formarum tantum vnam atque alteram vix semel iterumque attigit: *Coniunctionum* ⁽⁴⁾ dico, quae apud VARRONEM ⁽⁵⁾ vocabantur nonnullis *verba iungendi*, et *Praepositionis* ⁽⁶⁾, quod est VARRONI ⁽⁷⁾ *praeuerbium*. *Aduerbum* vero, quod apud eundem ⁽⁸⁾ aliis nominatur *verbum admi-*

⁽¹⁾ VARRONI quidem partes orationis eadem, quae hodie Grammaticis, dicuntur, e. c. de *Lingua Latina* Lib. VII. p. 93. ed. Dordrac. 1619. 8. quae orationis particulae, nusquam.

⁽²⁾ Vid. e. c. Noct. Attic. II. 17. 19. X. 29. XI. 3. XVI. 5. XVII. 13.

⁽³⁾ In *Oratore* c. 61. f. 205. Tum autem in omnibusne numeris aequaliter particulas deceat incidere, an facere alias longiores? et f. 206. Deque eorum (verborum) particulis et tanquam incisionibus differendum est, quaerendumque, utrum una species et longitudo sit earum, an plures? Et c. 62. f. 211. Transferenda tota dictio est ad illa, quae nescio cur, quum Graeci

κόμματα et κῶλα nomen, nos non recte incisa et membra dicamus. Adde c. 67. f. 226. Quid numerosum etiam in minimis particulis orationis esset.

⁽⁴⁾ In *Orat.* c. 39. f. 135. Aut quum demis coniunctionibus, dissolute plura dicuntur. Intelligit illud lumen orationis et quodammodo insigne (σχῆμα graeci, figuram nostri rhetores appellant), quod est ἀσυνδeton.

⁽⁵⁾ De L. L. Lib. VII. p. 93.

⁽⁶⁾ In *Orat.* c. 47. f. 158. Una praepositio est ABS.

⁽⁷⁾ De L. L. Lib. V. p. 51.

⁽⁸⁾ Ibid. Lib. VII. p. 93.

adminiculandi, et interiectionem nec illē dixit vnquam, nec ante QVINCTILIANVM ⁽⁹⁾ quisquam alius auctorum, qui tulerunt aetatem. Adeo timuisse illi videntur, ne, quae aut essent squalidiora tractatu, aut putarentur, orationis suae lumen penitus exstinguerent. Probe sciebant enim, docere, quasi in ludo, quam parum haberet dignitatis ⁽¹⁰⁾.

Nec ego quidem nunc de eodem hoc genere vniuerso dicam omnia, quae poteram, nec de parte vna atque altera, nisi pauca, depromam, eiusmodi scilicet aliqua, quum de re tota, tum de rei partibus, quae non in latino sunt a me notata sermone, sed graeco, eodemque non omni, sed in illo, quo viri sanctissimi, a quibus Nouum, quod dicitur, Testamentum conscriptum esse constat, diuinitus vti sunt.

Quorum quidem, quae supersunt nobis, monumenta vt excutiantur penitus et illustrentur aut ab illis, qui Theologi et dici et haberi solent, aut ab his, qui nomine reque Philologi atque Critici Theologis putantur multo, quam nos sumus, esse viciniore, facile patimur lubentesque concedimus. At illi tamen vicissim, spero, si quid ex hac quadam officina nostra exierit, quod accedat paullo propius ad ipsorum operam, modo non totum vitiosum sit ac sponte reiciendum, aequi bonique consulent.

A 3

Est

⁽⁹⁾ Illustris est QVINCTILIANI locus de partibus orationis Institut. Orat. Lib. I. c. 6. (al. c. 5.): *Veteres enim, quorum fuerunt ARISTOTELES atque THEODECTES, verba modo et nomina et coniunctiones tradiderunt, videlicet quod in verbis vim sermonis, in nominibus materiam, — in coniunctionibus autem eorum complexum esse iudicauerunt. — Paullatim a philosophis ac maxime Stoicis auctus est numerus. Ac primum coniunctionibus articuli adiecti, post praepositiones, nominibus ap-*

pellatio, deinde pronomen, deinde mixtum verbo participium, ipsis verbis aduerbia. — Sed accedit superioribus interieccio. Nam auctori ad HERENNIVM I. 6. ipseque alias QVINCTILIANO quae dicitur Interieccio, Graecorum rhetorum παρένθεσις est.

⁽¹⁰⁾ Ipsum audi CICERONEM, qui in Orat. c. 42. l. 144: *At dignitatem, inquit, docere non habet. Certe, si quasi in ludo.*

Est enim in toto hoc genere, de quo pauca quaedam proferam, magna vis, quum ad recte intelligenda ea, quae in libris scripta sunt, tum ad explicanda. Quod omnium et sciuit optime et ad augendam rem sacram conuertit ille Theologorum princeps Philologus, Philologorum Theologus, SALOMON GLASSIVS, in opere immortali, quod *Philologiam sacram* inscripsit. In quo, posteaquam venit ad Librum tertium, quum caeterarum orationis partium, tum in primis harum, de quibus iam loquimur, et vim, et potestatem, et vsum, quem habent in sacro codice, diligenter omni studio expendit.

Nos vero, vt ad rem veniamus, aliqua iam proferemus, quae nec ille satis aperte ac plene docuisse videtur, quantum nobis perspexisse datum est, nec alii. Ac primum ostendemus, interdum, quam vim verborum illa genera, de quibus loquimur, habere posse videbantur, eam nullam esse. Deinde, misso genere illo vniuerso descendentes ad singulas partes, harum duo specimina dabimus, *διὰ* et *ὑπὲρ*, quibus alicubi vis minime quidem nulla, sed tamen alia, nisi fallor, competit, quam Interpretibus, quos equidem adhibere potui, visum est.

Ac primum quidem illud haud penitus omisit idem ille, quem honoris causa nominaui, GLASSIVS, quum haud raro, abundare passim orationis ex illo genere partes quasdam, indicet, vt Hebraeorum *וְ* p. 812, *וְ* p. 823, *וְ* p. 832, caet. Graecorum vero *καὶ* p. 823, *ὅτι* ibidem, *ἐν* p. 832, & caet. Nobis autem videtur, cauendum esse interpreti in locis admodum multis, ne nimis huiusmodi verborum vim premat, tanquam si curiosus vrgere velit illud *ἀγὰρ* Diui IACOBI capite IV. comm. 13. et V. 1. aut a D. IOHANNE positum tam saepe *quia* in epistolis. Nec enim explicandi sunt sancti homines illi, sicut ISOCRATES, ARISTOTELES, DEMOSTHENES, quorum omnis oratio artem sapit Graecorum atque philosophorum et omnem a pueritia excultam literaturam, Sed hi Iudaeorum ex illiterata plebe homines omnem ignorant subtilitatem vt loquendi ita scribendi et ab eruditorum hominum graecis artibus quam longissime absunt. Quocirca summe venerabilis ERNESTI in Institutione interpretis Noui Testamenti Partis I. Sect. II. c. VII. §. 18: *Oportet etiam tenere, inquit, libros N. T. non esse ad dialecticam methodum subtiliter scriptos. Itaque nec membrorum omnium coniunctio dialectica quaerenda*

pa erit (quae tamen recte quaereretur, si vbique vis valeret horum, de quibus dico, verborum), *nec verba ad philosophiae notiones exigenda. Itaque dispositiones et analyses dialecticae non admodum sunt probandae.*

Nec vero illud, vt videtur mihi, magis alias obseruari meretur, quam, quum ad ea, quae vocantur Euangelia, interpretanda ventum est. In quibus illi viri sanctissimi si semper eadem ratione, qua caeteri scriptores Graeci, sui sermonis adhibuissent vincula, commissuras orationis atque cohaerentiam custodientia, qui fieri potuisset, vt ad rapidi Seruatoris dicta tam multa atque facta tam paucis comprehenderentur pagellis, tota vero CHRISTI Optimi Maximi vita libellorum tam breuium et exiguorum finibus circumscriberetur? Vincula enim illa si spectes, omnia, quae narrant, videntur arctissime inter se cohaerere modicoque quodam spatio temporis contingere debuisse. Veritatem vero si consulas, o quam longis saepe res a rebus interuallis tibi apparebunt separari debere atque seiungi! Quod quidem videre et intelligere his praesertim, vt arbitror, contigit, contingere saltem debuit, qui, quae auctores tradiderunt quatuor, in vnum quasi corpus vnumque complexum colligere et inter se aptare conati sunt: Quam *ἀρμονίαν* dicunt Euangelistarum. Nunc enim hi, quae iunxerant illi, sibi dissecanda esse viderunt, nunc, quae semel illi posuerant, bis terue ponenda, nunc, quae hoc ordine, prorsus alio. Quod illis, nisi liceret vim praecidere verborum illorum adminiculandi atque iungendi, quin interdum *Φράσεων* quoque totarum, fane nefas fuisset.

Ergo saepe non vrgendum est, si quid video, sed omittendum, certe de tempore accipiendum satis spatiofo, quod ponit, vt hoc vtar, MATTHAEVS, *ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ*, vt cap. XIII. I. XXII. 23, *ἐν ἐκείναις ταῖς ἡμέραις*, vt III. I, *τῶν ἡμερῶν ἐκείνων*, vt XXIV. 29, *ἐν ἐκείνῳ τῷ καιρῷ*, vt XI. 25. XII. I. XIV. I, *ἐν ἐκείνῃ τῇ ὥρᾳ*, vt XVIII. I, item τότε multis in locis, e g. III. 13. IX. 14. 37. XI. 20. XII. 22. 38. XIII. 36. XV. I. 12. XVI. 20. 24. XVIII. 21. XIX. 13. 27. XX. 20. XXII. 15. XXIII. I. XXVI. 14. et *ἀπὸ τότε*, vt IV. 17. XVI. 21. Nec semper ab eodem, quando vel *καὶ* adhibetur, ea, quae sequuntur, e vestigio et statim euenisse, perhibentur, vt XII. 9. XIII. 10. 53. 54. XV. 10. 29. XVI. I. 5. XVII. 10. 14. XIX. I. 3. 16. XX. 17. 29. XXI. I. 23. XXII. I. 35. XXIV.

XXIV. 1. etc., vel quando δὲ ponitur, vt XI. 2. XII. 36. 42. 46. XV. 15. 32. XVI. 13. XVII. 22. 24. XIX. 30. XXII. 34. 41. XXIV. 3. 29. Idem quando quid aut πρώτης esse factum indicat, vt XXI. 18, aut ὁψίας γενομένης, vt XIV. 13. 23, non semper alicuius certae diei partem, quae agnoscenda sit ex superioribus, intelligit. Ita non semper aliquem locum antea definitum videtur ante oculos habere, quum verbo ἐκεῖθεν utitur, vt IX. 9, vbi non indicatur ipsa domus, in qua sanatus erat paralyticus, sed regio quaedam non memorata, eademque maritima, quam exhibet MARCVS II. 13. 14, item XII. 9, vbi non segetes intelliguntur, antea commate 1. nominatae, in quibus CHRISTVM commate 2. deprehenderant Pharisei, sed alius quidam locus non antea descriptus, vbi congregati fuerant Iudaei, quorum Synagogam CHRISTVS narratur ingressus esse. ἦλθεν εἰς τὴν συναγωγὴν αὐτῶν, Iudaeorum scilicet. Nec enim Pharisei leguntur vsquam suas sibi Synagogas habuisse. His XIII. 53. et alia multa loca similia addantur.

In vniuersum quae perhibet idem MATTHAEVS a CHRISTO dicta esse tot occasionibus, et quae videntur ita recenseri, quasi essent vna continuatione sermonis, vno eodemque tempore prolata, saepe numero non debent ita, quemadmodum referuntur, eodem tempore a CHRISTO vnaque illa occasione, quae forte memoratur, edita censeri. Narrat exempli gratia XII. 25, CHRISTVM iniqua cogitatione percepta, qua Pharisei sibi, quod expulisset ab homine genium malignum, obtrectassent, ea dixisse, quae ibi sequuntur. At idcirco non statim putandum est, omnia, quae sequuntur, eidem argumento quodammodo conuenientia ad comma vsque 37, eadem serie, qua ibi leguntur, et eodem ipso tempore dicta esse. Sed ea MATTHAEVS, quae tum dicta sunt, dum exponit, alia simul adiungit, his quodammodo similia, quae tamen a CHRISTO alia quacunque videntur, licet omnino simili, occasione prolata. Qualia videntur esse, quae diferte ad aliud tempus refert LVCAS ⁽¹¹⁾, primum scilicet, quae comm. 31. 32. legantur, deinde, quae comm. 33. 34. 35. Qualia item illa putes, quae dicuntur comm. 36. 37. Siceodem capite qui profertur a commate inde 39 vsque ad 45 sermo CHRISTI, non eodem videtur et vnico tenore, quo ibi progreditur, ab ipso habitus esse. Nam

(11) Luc. XII. 10. VI. 43. 44. 45.

Nam id vel ea de causa parum est credibile, quia comm. 39. scribis dicitur et Pharisaeis illo sermone responsum esse, commate vero 46. coronam detentam plebeculae adstantis. Ut videas, non vnam illam disputationem, sed plures fuisse, saltem duas. Itaque sermonem eundem non eodem ordine sed alio disposuit LVCAS ⁽¹²⁾. Idem feras iudicium de his, quae leguntur capite XIII. commatibus 11. vsque ad 33. et comm. 37. vsque ad 52, nec minus de capite XVIII. toto, item de commatibus 4 vsque ad 12. capitis XIX, de comm. 23. vsque ad 44. capitis XXI, de capite XXIII. toto, de commatibus 3. et sequentibus ad finem vsque capitis XXIV, denique de capite XXV. integro.

Dixi hactenus de vnico MATTHAEO. Mihi vero videntur, ut antea indicabam, caeteri quoque, qui praeter ipsum vitam resque gestas CHRISTI variosque sermones retulerunt, eadem, qua ille, ratione in exarandis suis libellis esse versari. Et in primis quidem ea, quae loquentem inducunt CHRISTVM, in angustissimam quandam breuitatem contrahunt, iis fere similes, qui hodie in concione publica, quae audiunt ex ore sacri doctoris, in pugillaribus, festinante stilo et omnia compendii faciente, pernotant. Hi enim ut non omnia verbo tenus, quae dicit concionator, excipiunt, sed momenta tantummodo magis illustria consignant, non palmam ZENONIS, ut ita loquar, exprimunt, sed pugnum, sic illi similiter effata Seruatoris in compendium redigunt, omitrentes eorum, quae fusa lateque dicta fuerant, copiam, in pauca rem ipsam conferentes, ac ne de partium quidem apta compositione ac serie valde solliciti, ne in vna quidem vlla oratione, nedum in multis. Exemplo fit illa decantatissima CHRISTI concio, quae, quoniam in monte habita est, plerumque montana solet appellari. Quae quum sit a MATTHAEO tribus comprehensa capitibus v. VI. et VII, cancellis etiam multo arctioribus inclusa a LUCA, triginta scilicet commatibus vnus capitis ⁽¹³⁾, impleuisse ramen videtur, quum haberetur, aliquot dierum intervallum; siquidem credibile est, a CHRISTO non ita succincte prolata esse singula, quemadmodum literis consignata sunt, sed et tradita explanatus, et explicata fusius. Nam illud quidem aliunde quoque notum est,

B

⁽¹²⁾ Luc. XI. 17 — 26. et 29 — 32.

⁽¹³⁾ Luc. VI. 20 — 49.

est, in vno aliquo monte continuum aliquod tempus et satis diuturnum interdum commoratum esse CHRISTVM, vt e. c. triduum integrum Matth. xv. 29—32.

Multas vero siue conciones, siue disputationes optimi Seruatoris quando in vnum quasi fasciculum iidem viri sanctissimi, quod solent saepenumero, coniiciunt, ita quaeque, seposito nunc rerum et argumentorum, nunc occasionum discrimine, constipant, vt vnus memoriae suggerentis videantur rationem habere nec vllis, nisi solius phantasiae, legibus parere. Scilicet id fere in more positum est hominibus, quales illos fuisse nouimus, indocis. Equidem talia legens non possum fere non animo atque cogitatione frequenter interpolare, vel occasionem aliam aliamue fingendo, qua prolata sint ea, quae simul lego, diuersis temporibus, vel interserendo passim illa: Dixit alio tempore Seruator; dixit alias quoque, quum eadem de re loqueretur; his similia fuerunt verba illa; nec omittenda hic sunt, quae dixit idem per aliam occasionem; haec in vnum hunc congesta sunt locum, sed erant distincta suis, quum dicerentur, interuallis, et similia. Quod idem nemini forte non vsu venit attento animo legenti e. c. parabolarum congeriem multarum apud MATTHAEVM capite XIII. et alia multa quum apud eundem, tum apud reliquos illi similes triumuiros, loco conscripta passim vno, dicta non vno, nisi vel omnia me fallunt. Videntur enim mihi saepenumero varios sermones atque temporum diuersissimorum, vt MATTHAEVS, ita reliqui, inter se connectere, non quod earum rerum vera sit cohaerentia, sed quod earum simul eodem tempore in mentem venerat. Cuiusmodi quidem in sermonibus interpretandis parum sane tutum est, orationis continentia niti. Quod fecisse videntur exempli causa partim ii, qui denarium mercenariis datum ex vinea redeuntibus Matth. XX. 9. 10. interpretati sunt in aeternam vitam, propterea quod huius iniecta mentio fuerat proximi capitis commate 29, partim hi, qui explicarunt LUCAE caput XXI. integrum de Hierosolymorum excisione, propterea quod de re illa initium capitis agere videbant.

Sed

Sed quoniam haec de quibusdam locis Noui Federis dicta sunt, in quibus videntur illa verba, quae orationem orationi alias agglutinant, illa vi carere, nunc superest, ut pauca dicantur de duobus ex eodem genere verbis *διὰ* et *ὕπέρ*. Quae quum proprie soleant causam denotare, per quam et quapropter aut sit aliquid, quod sit, aut quod fiat, id fiat, illam vim saepe, quamquam non exsunt omnino, tamen aliqua ratione mutant. Ita in primis adhibentur haud raro, ut causam indicent non eam, quae vincat et regnet, sed hanc, quae ab alia causa aduersante et repugnante superetur; quasi *ὅμως*, aut simile, subintelligendum sit. Illud vero totum genus loquendi, frequens etiam apud auctores latinos, immo germanicos, quoniam est ab aliis satis expositum, nec minus ab ipso GLASSIO ⁽¹⁴⁾, a nobis hoc loco non amplius explicabitur. Duarum tantummodo Paulinarum epistolarum duo loca proferemus, quorum in altero nobis videtur ita, ut dictum est, reddendum esse *διὰ*, in altero *ὕπέρ*.

Primus est locus ad Romanos II. 1, ubi *διὰ* occurrit in *διό*. Quod verbum si voluissent reddere interpretes: *idcirco tamen*, impedimentis supersedissent, nisi fallor, omnibus, quibus implicati nescierunt, quum viderent, a profanis hominibus orationem PAULI sensim sese conuertere ad Iudaeos, ubi id primum et quoniam potissimum in commate fieret primi secundae capitis, aliis ad capitis primi comma vltimum transitum illum referentibus, aliis ad huius secundi capitis comma primum, aliis ad septimum decimum. Quae sententiae

B 2

omnes

⁽¹⁴⁾ Praepositionem *διὰ* usurpari *ἀιτιολογικῶς*, annotat Lib. III. Tractat. VI. Can. IX. §. p. m. 766. sq. *ὕπέρ* ad causales referri ibid. Can. XIV. p. 779. Causales vero particulas pro aduersatiuis *sed*, *atamen*, *quamuis*, saepe poni, ostendit ibid. Tractat. VII. Cann. XI. XII. XIII. p. 815. sqq. Latini frequenter *idcirco*, *quia*, *quoniam*,

ita, caet. sic ponunt, ut necessario subaudiendum sit *tamen* et germanice vertendum *dem ungeachtet*, *gleichwohl*, *nichts desto weniger*, aut similiter. Vbi vero dicendum erat *dem ungeachtet*, ibi nos saepenumero dicere *deswegen*, siue *darum*, siue aliquid simile, germanicum hominem neminem ignorare arbitror.

omnes multiplici laborant difficultate, si *διὸ* reddas; vti fit vulgo, *quapropter*. Media videtur sola locum obtinere, meo quidem iudicio, si *διὸ* sic veritas, vt ante dictum est. Ita enim PAULVS: *At idcirco tamen*, inquit (*darum, dem vngeachtet*, etiamsi scilicet hominum profanorum nemo non damnabilis esse deprehendebatur antea capite primo commate 20), *nihil magis excusari tu potes, o homo, quisquis es, qui iudicas*, Iudaeae scilicet, qui te caeteris mortalibus omnibus praefers et de illis in deteriorem plerumque partem iudicas.

Alter locus etiam magis est ab interpretum multitudine ⁽¹⁵⁾ vexatus, nempe 1 Cor. xv. 29. Nos *ὑπὲρ* in illa *Φράσει ὑπὲρ τῶν νεκρῶν*, ita intelligentes, quemadmodum antea diximus, videre nobis videmur, nescio quomodo, dissipatas nebulas omnes atque dispulfas. Vtinam hoc idem videatur omnibus, qui iudicare possunt! Nempe sic locum integrum conuertimus: *Alioquin quid proficient* ⁽¹⁶⁾ *ii, qui baptizantur, insuper habita mortuorum ratione, si nunquam mortui resurgunt? Quid omnino baptizantur, quasi nulli essent mortui?*

Quibus

⁽¹⁵⁾ Obstupefcat animo, qui vel in tabula quasi descriptam hanc videat multitudinem opinionumque in eadem varietatem, aut apud Theologos aliquot nostrates, qui ediderunt ipsi olim Dissertationes *de baptismo pro mortuis* siue *super mortuis*, vt HENRICVM MÜLLERVM Rostoch. 1665. 4, SEBASTIANVM SCHMIDIVM in Fasciculo suo Disput. 6. Argentor. 1676. 8. ABRAH. CALOVIUM Wittenb. 1684. 4. alios, aut apud WOLFIVM in Curis Philolog. ad h. l.

⁽¹⁶⁾ Est enim: *τί ποιήσασιν οἱ βαπτιζόμενοι*; ipsum illud Hebraeorum: *מָה יַעֲלִילוּ הַנִּסְבָּרִים*, Graeco Iudae-

orum filo expressum. Quod videre est in Alexandrinis interpretibus, qui, quod Elio perhibente dicere poterat IOBVS: *מָה אֶעֱלֶה מִן הַמָּוֶת*, Iob. XXXV. 3 graece vertunt: *τί ποιήσω ἀμαρτάνων*; plane similiter, vt PAULVS: *τί ποιήσασιν οἱ βαπτιζόμενοι*; item CHRISTVS apud LVCAM IX. 25: *τί γὰρ ὠφελεῖται ἄνθρωπος κερδίσας, κ. τ. λ.* Nam etiam hoc verbo, quod est *ὠφελεῖν* atque *ὠφελεῖσθαι*, iidem οἱ ὁ persaepe ad exprimendum illud Hebraeorum *הִנְיָה* vsi sunt. Vid. CONR. KIRCHERI Concordant. Vet. Testam. in h. v.

Quibus quidem verbis fortius nihil aduersus homines, quibus-
cum agebat PAVLVVS, afferri potuisse existimo. Sic enim illi dixe-
rant, dixisse saltem videri poterant: „Nos quidem agnoscimus,
„diuinitus institutum esse baptismum ad nostram salutem. Adeq-
„que lubentes baptizamur. Eos, qui sint mortui, vitam alteram
„esse victuros, id vero negamus.“ Responder PAVLVVS: „Vos
„vero mortuos, quam multi sint, videtis. Etiam vobis esse mo-
„riendum, facile existimatis. Iam mortuorum neminem putatis
„fore, vt resurgat: Et tamen amplectimini fidem Christianam?
„Et tamen baptizamini? Quid vobis prodest ille baptismus, si
„mortui non resurgunt? Nam propter hos mortuos sane deberetis
„a baptismo penitus abstinere. Vos vero quum non propter hos
„mortuos fugiatis baptismum, sed vltro frequentes baptizemini,
„quaenam est ista quaeſo peruerſitas? Quae insania est, eum, qui
„felicitatem humanam cernat Christianorum hominum in hac vita
„nullam esse, nec vitam speret vllam posthac futuram, his tamen
„hominibus se adiungere, fidem eorum profiteri, obseruare bap-
„tismi caerimoniam, quasi iam aut essent mortui nulli, aut nulli
„amplius essent, qui ritum illum coluissent, morituri? Quod si
„mortui non resurgunt, cur non dudum abrogatus est ille bap-
„tismi ritus, quum omnibus non modo moriendum fuerit adhuc,
„sed et sit aliquando moriendum omnibus, etiam baptizatis? Quid
„est, quod adhuc baptizentur homines, quasi nulla mors sit, nulli
„mortui? τί καὶ βαπτίζονται ὑπὲρ τῶν νεκρῶν; (*ungeachtet aller Tod-
ten?*), Sed dicendum erat de verbo ὑπὲρ.

Est enim ὑπὲρ τῶν νεκρῶν, vt simul omnia eloquar, ipsum illud
Hebraeorum: על המיתים, et interpretandum ita: *insuper habitis,
quicumque mortui sunt, siue insuper habita morte moriendique necessi-
tate.* Hanc vero vim interdum habere על Hebraeorum, vt signi-
ficet *ultra*, siue *praeter*, eamque causam denotet, quae quum agat
aliquid, ab alia tamen eaque fortiore vincatur, ex NOLDIO constat,
cuius vide sis Concordant. Particul. Hebr. in hoc verbo, Apho-
rismo

rismo 22. Vbi eorum, quae adducuntur, vel vnicum illud, quod ex Mich. VII. 18. profertur, illam significationem firmare satis poterat. Itaque quod est apud MICHAM: עבר על פשע, *oi ó verterunt: υπερβαίνων τὰς ἀνομίας, praeteriens, insuper habens, non curans, non animaduertens iniquitates.* Vt alia taceam loca permulta, quae NOLDIVS ibidem pro sua sedulitate collegit.

Ad gignendi vero casum *ὕπερ* eadem significatione appositum si forte non in τοῖς *ó* atque in Nouo Testamento, tamen apud alios reperitur auctores, vt apud ARRIANVM (17). Qui Aspendiorum principes Alexandro, quae imperauerat, annuisse narrans ita scribit: οἱ δὲ ὑπὲρ τε τῆ ἀργυρίας καὶ τὰς ἵππους παραδώσειν ζυνδόμενοι ἀπῆλθον. *Atque illi se, praeter argenti summam, etiam equos esse tradituros polliciti, abierunt.* Annon hoc idem est, ac si legeremus: *Aspendii non minus, ac si nihil argenti imperatum esset, equos se tradituros esse sponponderunt?* Ita nos apud D. PAVLVM illud ὑπὲρ τῶν νεκρῶν videmur nobis posse reddere: *non minus, ac si nihil esset mortuorum, siue, ac si nulla mors esset.* Nam pro morte mortuos posse poni ac positos aliquando esse, vel exemplo docearis Alexandrinorum, qui, quod elocuti sic erant Psalm. VI. 5: Οὐκ ἔστιν ἐν τῷ θανάτῳ μνημονεύων σ, Psalm XXXVIII. 10. expresserunt ita: Μὴ τοῖς νεκροῖς ποιήσεις θαυμάσια; Quae duo loca legens profecto intelligis, eosdem utrobique homines indicari, qui dicuntur illic: οἱ ἐν τῷ θανάτῳ, istic: οἱ ἐν τοῖς νεκροῖς. Nam *mortuis* exhibens prodigia, his exhibet sane, qui sunt *inter mortuos*. Quid quod in extremo dierum homines, quando simul omnes resurgent, non deferent mortuos vltos, non in sepulchro relin-

(17) De expedit. Alexandri Lib. I. c. 26. Quem locum incommode sane conuersurus esses ita: *Illi et de argenti summa et se equos tradituros esse polliciti abierunt.* Quamquam enim hoc satis accommodatum videtur ad τὲ et καὶ, quod ibi legitur,

tamen hoc sensu fuerat ita scribendum: οἱ δὲ ὑπὲρ τε τῆ ἀργυρίας καὶ τῶν ἵππων ζυνδόμενοι ἀπῆλθον. Itaque in versione a RAPHELIO emendata pro graeco ὑπὲρ inuenitur latinum *ultra*.

❧ ❧ ❧

relinquent. Ergo proprie non ex mortuis poterunt, sed ex morte, resurgere. Sed tamen CHRISTVS de iisdem loquens sic ait Marc. XII. 25: Ὅταν γὰρ ἐκ νεκρῶν ἀναστῶσιν, κ. τ. λ. Ergo CHRISTVS ipse pro morte, ex qua homines resurgent, mortuos dixit. Itaque nos duo iam, quae desiderauerat WOLFIVS ⁽¹⁸⁾, praestitisse arbitramur: Alterum de significatione τῆς ὑπὲρ cum Genitiuo, alterum de mortuis pro morte nominatis.

Sed iuuat hic calamum sistere, ne sim copiosior in his rebus, quam aut necesse sit, aut me deceat, ac ne, quod etiam oratione cras declaraturus est discipulus, id parum intellexisse videar magister. Ritum enim abeuntium ex hac schola, publice non scholae tantum, sed et vrbi valedicendi, frequentatum illum olim saepe, post diu intermissum, nunc tandem aliquando renouaturus Iuuenis egregius & virtutum suarum non minus, atque ingenii, speciminibus elucens,

GEORGIUS BERNHARDVS GRAVTOFF,
Lubecensis,

Viri quondam admodum reuerendi et praeclarissimi, IOHANNIS GRAVTOFFII, Symmystae ad D. Mariae meritissimi filius haud degener, oratione sua, qua, quandoquidem Virembergam abiturus est, patriae dulcissimae Proceribusque et Fautoribus publicum vale acclamabit, exponere conabitur pro virili,

quid a Scholis Theologia expectet.

Quod periculum eximii adolescentis oratorium, craftina luce faciendum hora ante meridiem nona, vt honorificentissima sua praesentia secundare velint, et laetam indolem, quae promittere aliquid videtur,

(18) In Curis Philologg. ad 1 Cor. XV. 29. p. 543.

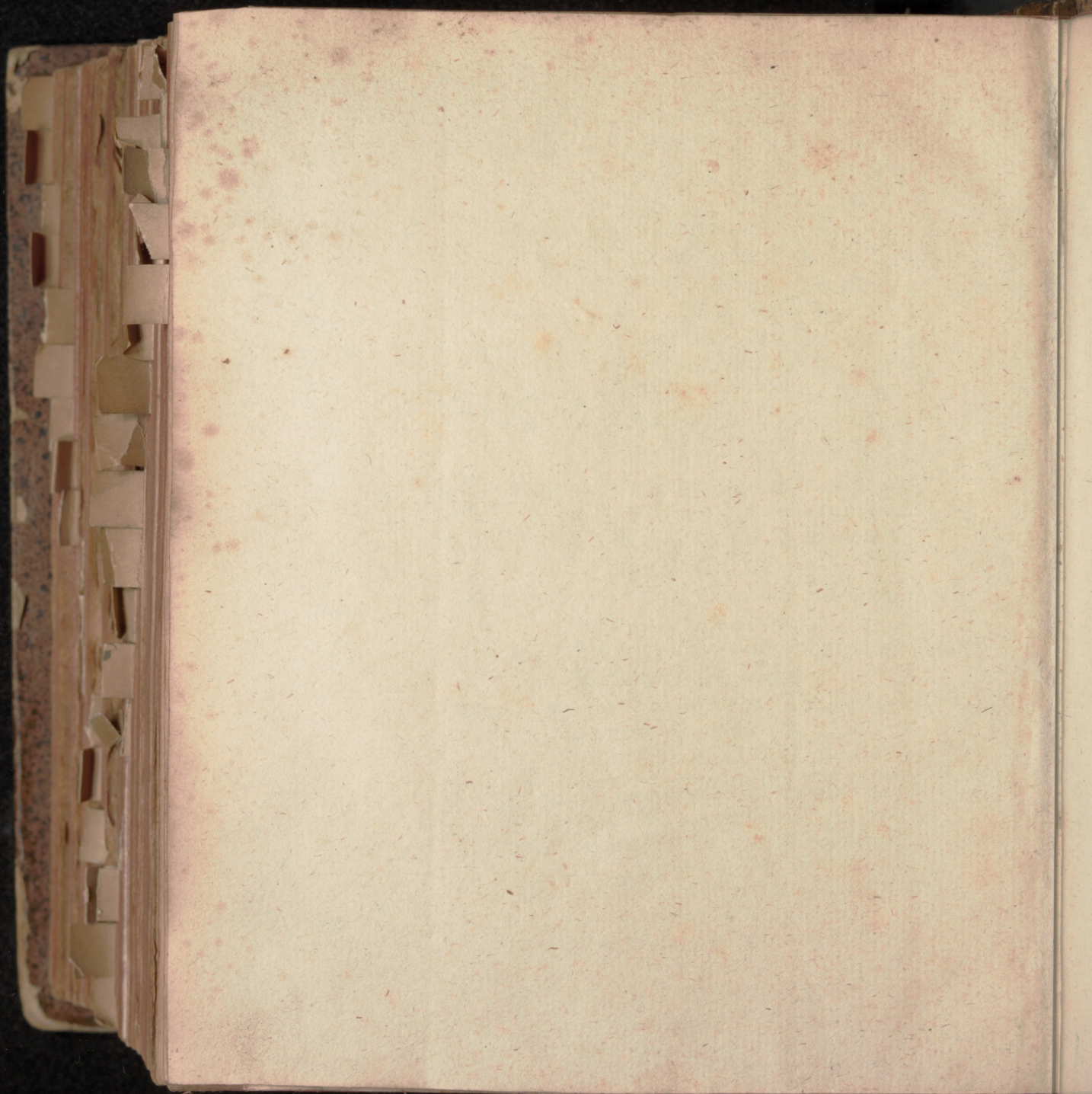

videtur, excitare, denique fauorem suum, quo scholae res fouentur ex voto, declarare **MAGNIFICI ET ILLVSTRES REIPUBLICAE CONSVLES**, summe venerabilis reuerendo Canonico. Collegio **PRAEPOSITVS**, Generosissimus Eorundem **DECANVS**, nobilissimi, consultissimi et experientissimi Reipubl. **SYNDICI** iuriumque scientiae medicaeque **DOCTORES**, admodum reuerendi ac praeclariss. sacri Ordinis **SENIOR**, **PASTORES** atque **SYMMYSTAE**, nobiliss. generos. prudentissimi et ampliss. Reipubl. **SENATORES**, **PROTONOTARIVS** et **SECRETARII**, caeterique vel ciuitate vel hospitio Lubecenses, quibus iucundus est flos literarum, laetabile incrementum, omni, qua par est, vel obseruantia, vel humanitate, vel studio rogantur et inuitantur.

P. P. Lubecae a. d. XIII. Mart. A. c. l. c. c. c. l. x. l.

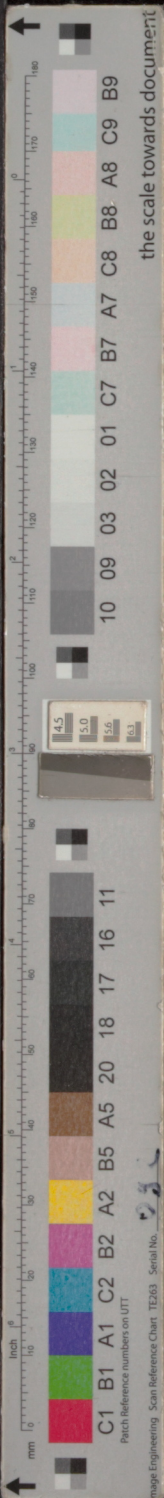

the scale towards document

(27)

aho vela, & quæ pro ingenii modulo attuli,
laxitati relinquo. Si non omnia ad omnium
res esse velint dicti Talmudici: *Non omnem ho-*
quoad omnem rem dissentias: Cuiuslibet enim ho-
militer rei suus locus, sive usus. Meliora qui-
æqui consultum iri, quæ potui. DEO T. O. M.
adiorum meorum in Athæneo hocce directione
nas, humillimè supplicans, ut porrò mihi stu-
Ipsius honori dicatis, divinâ suâ gratiâ assi-
medicare, inconcussam valetudinem conservare,
nsos facilesque largiri, Patronosque beneficos,
sicultatibus Musas meas eripiant, excitare velit,
gloriam. Deus mi, in Te confido, adjutor meus
aut despicias me, Deus salutis meæ, exaudi me-
um Filium IESUM Christum, meum & Sal-
em & Servatorem, Amen!

*socios natura: sed illos
homini contaminetur amor
vros adamare priori:
servo dulce piumque sequi.*

utorem Disputationis, non solum ob pietatem
ngularem in studiis diligentiam, sed etiam ob
quod Apostolo præeunte commendat, studium
perquam charum, Deo cumprimis atque hinc
n Bonis quibuscunq; enixè commendat
SAMUEL SCHELGUIGIUS, D.
Disputationis Præses.

THOMAS WILLER,

ἀναρχαυματινὸς
ILLE TUUS AMOR.
mundo veræ pacis studiosus
uolubet, ast *si fieri potius est.*
servandum cum pax ineunda
s verbo Numinis ut sit; opus.

D 2

Hoc